

OBRACAĆ (516) *vb impf*

o jasne. ◇ *W inf oba a jasne (w tym w pierwszym 2 r. błędne znakowanie).* ◇ *W pozostałych formach* -ra- (214), -rã- (152); -ra- *OpecŻyw* (2), *MurzNT* (2), *GliczKsiqż*, *GroicPorz*, *RejWiz* (8), *Leop* (2), *UstPraw*, *GrzegRóżn*, *KochSat*, *SarnUzn*, *GrzepGeom*, *BiałKat*, *RejZwierc* (3), *HistHel*, *BiałKaz*, *KarnNap* (2), *CzechEp* (4), *NiemObr*, *ArtKanc*, *GórnRozm* (2), *ZawJeft*, *GórnTroas*, *OrzJan*, *WyprPl*, *KołakCath*, *GrabPospR*, *CiekPotr*, *GosłCast* (2), *PaxLiz*, *KlonFlis* (3), *KlonWor* (7), *ZbylPrzyg*, *SzarczRyt*; -rã- *RejRozpr*, *KromRozm I*, *MurzHist* (4), *KromRozm III*, *OrzRozm*, *OrzQuin* (3), *SienLek* (2), *RejAp*, *BielSat*, *GrzegŚm*, *KuczbKat* (6), *MycPrz I* (2), *BudNT*, *KochTr*, *StrykKron*, *KochFr*, *WerGość* (2), *BielSjem* (3), *WykKaz* (2), *SkarKaz* (6); -ra- : -rã- *BierEz* (1:3), *RejPs* (4:1), *KromRozm II* (1:1), *LubPs* (7:1), *KrowObr* (3:1) *RejZwierz* (2:1), *BibRadz* (11:4), *BielKron* (10:9), *Mącz* (28:4), *GórnDworz* (5:1), *RejPos* (15: 2), *HistLan* (2:1), *BielSpr* (5:1), *WujJud* (1:1), *WujJudConf* (1:1), *BudBib* (1:9), *Strum* (1:3), *CzechRozm* (2:1), *ModrzBaz* (17:2), *SkarJedn* (2:3), *Oczko* (2:1), *KochPs* (2:5), *SkarŻyw* (9:16), *GrabowSet* (1:8), *LatHar* (1:2), *WujNT* (1:14), *SarnStat* (15:1), *KlonKr* (1:1), *PowodPr* (2:5), *SkarKazSej* (2:8).

inf obracać (81). ◇ *praes 1 sg* obracãm (49). ◇ *2 sg* obracasz (10). ◇ *3 sg* obracã (105). ◇ *1 pl* obracãmy (24). ◇ *2 pl* obracãcie (2). ◇ *3 pl* obracają (81). ◇ *praet 1 sg m* obracãłem (1), -m obracãł (1). ◇ *2 sg m* -ś obracãł (1). ◇ *3 sg m* obracãł (29). *f* obracała (5). *n* obracało (2). ◇ *1 pl m pers* -smy obracali (1). ◇ *2 pl m pers* -ście obracali (2). ◇ *3 pl m pers* obracali (21). ◇ *fut 1 sg m* obracać będę (1). ◇ *3 sg m* będzie obracãł (2), obracać będzie (2). *f* będzie obracać (1). ◇ *3 pl m pers* będą obracać (2). ◇ *imp 2 sg* obracãj (7). ◇ *3 sg* niech obracã (1). ◇ *1 pl* obracãjmy (1). ◇ *2 pl* obracãjcie (4). ◇ *con 1 sg m* bym obracãł (1) *LatHar*, bych obracãł (1) *BierEz*. ◇ *2 sg m* byś obracãł (4). ◇ *3 sg m* by obracãł (10) *f* by obracała, obracałaby (3). ◇ *1 pl m pers* byśmy obracali (2) *KuczbKat*, *WujJud* bychmy obracali (1) *RejPos*. ◇ *2 pl m pers* byście obracali (1). ◇ *3 pl m pers* by obracali (10). ◇ *con praet 2 sg m* byś był obracãł (1). ◇ *impers praet* obracãno (4). ◇ *con* by obracãno (3). ◇ *part praes act* obracając (39).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI w.

1. *Nadawać kierunek lub położenie; dirigere Mącz, Modrz; rapere Mącz, Cn; derivare, detorquere, flectere Mącz; obversare Modrz; defigere JanPrzyw; advertere, avertere, convertere, declinanare, invertere, obvertere, ponere, verruncare, vertere Cn [w tym: kogo, co (112); przeważnie z określeniem kierunku, w tym: k(u) komu, ku czemu (31), na kogo, no co (27), do kogo, do czego (26), w co (7), przeciwko komu (4), za czym (1)] (118) : wywodzi dziwne zrzodła zwyfokofci ziemie zá lie ie ná ich fluffne mieyfcã obrãca. RejPs 152; LibMal 1544/ 85v; Ná południã ftronę obracãią thwarz fwoięgdy lie modlą Bogu. BielKron 259v, 259v; Mącz 434c; możelz téz y dãlekość zmierzyc lafkã/ [...] tymże fpofohem iãko y wyfokofc/ iedno ná plãlk obrociwfy/ coś tám wzgóre obrãcał. GrzepGeom P3; Vczyńże z tych defzczek Piętrã w téy fkrzyni/ obracãiąc defzczki ná przék. Strum Kv, Gv; WyprPl Bv; przodkowie nãszy tãk zwykli budowãc Kościoly iãkoby okręty iãkie/ obrãcãiąc fztabę ná wfchod fłońcã/ á Rufę ná zachod KlonFlis A4, A4v.*

obracać czym [= *którã stronę*] (5): [*Dyjogenes*] onę kadz [*w której mieszkał*] oszedlim k słończu á dnem k połnoci albo gdzie potrzeba wiatrn [!] albo zimna vkazowała obracãł. BielŻyw 71; Myala

lałki ofłowe dwye y obraczala ye do łzyebye thelem *LibMal 1544/ 85v; KrowObr 113; Y ná tho pámięty/ ábyś obracał żłób cienkim końcem do Stáwu/ á pod Staw miąźłzym. Strum [H], B2v.*

Zwroty: »obracać [na kogo] koło« = *prawdopodobnie aluzja do narzędzia stosowanego przy młóceniu zboża lub do narzędzia tortur (1):* Rołpądzia niezboźniki krol mądry/ y obraca ná nie koło [*et redire faciet super eos rotam*]. *BudBib Prov 20/26.*

»obracać kroki [ku komu]« (2): *PaprPan X2; Bezecny człek z Ithaki [...]* Ku nam obraca kroki/ á myśli złośliwie *GórnTroas 39.*

»oczy obracać« [szyk zmienny] (4): A gdy panna Elzbiecie podáwała dzijecię/ ku pannie dzijecię oczy obratzalo *OpecŻyw 12; Mącz 459d; Gdy go kto chwálił/ [...]* wnet oczy w ziemię obracał/ á twarz w łtydem mienił *SkarŻyw 119, 441.*

»wspak obracać« (1): I tą zdrádą trácił ślad/ wípák obrácał łtopy/ Zadna nie byłá ku drzwiom/ lecz włzytkie od łzopy. *KlonWor 22.*

Przen (94) : *RejJóz M8; LubPs Z; BielKron 45v, 298;* y ludzie Swięci ná wnętrznóść człowieczą bączność łwą obracáli *SienLek T4v; nienawiść y gniew przeciw temu Szátánowi mamy obracać KuczbKat 435, 400; KarnNap F3v; SkarŻyw 268; kędy pożytek Więłfzy obaczá/ tám chęć obracáią. GrabowSet Y2.*

Zwroty: »miecz, zbroje [na kogo] obracać« = *wystąpić przeciwko komu (5:1): BielKron 215v, 231; A co ielzcze gorłzego miedzy námi Krześcijány powłtálo/ [...]* iż łwoie Miecze ná łię obracamy *BielSpr 61, 60v; Bo ci náłzy mężowie ten obyczáy máią/ Iż łwe miecze y zbroie ná się obracáią. BielSjem 22.*

»myśl, umysł obracać« [szyk zmienny] (12:3): wynołmy ku gorze wielmożność chwały iego obracáiąc myfli łwoie ku gorze *RejPs 145v; Sprołne⁸⁰ włzeteczeńłtwá wyliczanie/ tych ludzi ktorzy tu myfli łwe zá łwiátem j zá iego bogáctwy obracáją. LubPs Rv marg; RejPos 172v [2 r.], 181v, 311; WujJud 50v; Chćieyże tákże vmył obracać ku cnoćie KochPs 205; SkarŻyw 192, 258; PudłFr 72; ArtKanc M3v; Máiełtat zacność y moc Króléłtwá y Páńłtwá káždęgo [...]* iáko perły iákie łłnie łie: kiedy Król [...] włzyłtkie myśli łwé ku pokoiowi/ pomiárkowaníu/ y łpráwiedłwości ich obraca [*dumque acumen ... meditationum suarum, pro eorundem fidelium suorum quiete, tranquillitate, aequitate et iustitia defigit JanPrzyw 22*]. *SarnStat 908, 21; SkarKaz 639a.*

»obracać na się« = *zwracać na siebie uwagę (1):* Hominem advertunt res insigniores, Obracáją ná łię człowieká zacnieyłze rzeczy. *Mącz 487a.*

»oczy (a. oko), wzrok obracać« [szyk zmienny] (12:1): *KuczbKat 355; trzeba áby byli mądrzi y dobrzi ludzie/ ktorziby [...] ná práwá y ná słufzność oczy obracáli [sed ad leges et aequitatem oculos intendant]. ModrzBaz 87, 4; SkarJedn 402; czemu oczy łwe ná piękność iablká/ włzy ná łłuchanie wężá/ łerce ná wzgárdę Bogá twęgo obracáł? SkarŻyw 261, 76; Obracam oczy/ łzámí obćiążone/ Y łnem ielzcze/ k wiecznemu Bogu GrabowSet K4v, L2; GosłCast 10; Lud włzytkiey korony oczy do tego łeymu obraca y ręce podnośi SkarKazSej 665a marg, 665a, 669b; SzarzRzyt D.*

»rękę obracać« (1): Bo wedle Apołtołá S. rozdwoionymi będąc [*żonaci kapłani*] á iedną rękę do gołpodarłtwá/ dzieći/ żony/ obracáiąc/ á drugá do zakonu y náuki łwey y ludzkiey: dobrze vrzędu łwego duchownęgo/ [...] odpráwowáć nie mogą. *SkarJedn 358.*

»obracać rzecz (a. mowę), modlitwę (a. modły), wołanie (a. wzywianie), słowa, apelacją« [do kogo (11), ku komu (8), na kogo (1)] [szyk zmienny] (15:2:2:1:1): ia łużebnik twoy śmieie tę modlitwę obracam ku tobie [Ideo invenit servus tuus, ut oret coram te]. *BibRadz* 1.Par 17/25; Izaż obracam łożwą łwe ku człowiekowi [Num ego ad hominem tatum sermonem meum dirigo]? *BibRadz* *Iob* 21/4, I 278d marg, 353d marg, *Is* 48 arg [2 r.], 376b marg, *Os* 4 arg (10); Apostrophe. Latine conversio. Gdy rzecz nálezę ku której yney ołobie obracamy. *Mącz* 13a; *SarnUzn* D6v; *RejPos* 139v, 161; *WujJud* 58v; *CzechRozm* 160v [2 r.], 236v; *SkarJedn* 149; Przetofz do was przyiaćioł rzecz łwoię obracam *KořakCath* C3v; *WujNT* 754.

»serce obracać« (3): Iam iefł BOG twoy [...] włyżtko ferce, myśli łwoię/ obracay ná wołą moię. *ArtKanc* M3v; *LatHar* 22; SMIálym cię zwano, ále zá śmiałego Sercá człowieká, nie máią takiego Mądrzy, ktory ie obraca w zabawy Tyráńkie *KlonKr* C3.

»obracać twarz (a oblicze)« [szyk zmienny] (2): Czemuż nie obraca łwiętey twarzy á oblicza łwego do onych ludzi zacnych/ ábo do zakonnych/ [...] ále do prořtaczkow/ á do wiernych łwoich. *RejPos* 277 *SkarŻyw* 558.

Szereg: »ściągać a obracać« (1): WSzechmocny Pan [...] iż on záwždy thego po nas potrzebować raczy/ [...] iżbychmy vřtawiecznie [!] od rzeczy tych łwieckich á docześnych ku onym wiecznym myřli y łprawy łwe ściągáli á obracáli. *RejPos* 311.

a) O wywodach, wypowiedziach, także zdarzeniach: interpretować, rozumieć (13) : *MurzHist* T2; Flectere et detorquere voluntatem testium, Rozmáycie obracác/ wykłádác wołą łwiádków. *Mącz* 459c; *RejAp* BB6; ná iednym mieyřcu/ wykłád ten w ktorym ćwierdzi ná wielu mieřc/ iż ná Pietrze zbudowány iefł kořcioł/ ták obraca/ iż fię o Chryřtuřie tořz rozumieć może *SkarJedn* 72.

Zwroty: »inaczej obracać« (1): Derivare alio responsionem alicuius, Cziyę odpowiędź ynáczey obracác/ ynáczey rozumieć. *Mącz* 356d.

»w dobre, w lepsze obracać« (2:2): Omnes quibus res sunt minus secundae magis [...] ad contumeliam omnia accipiunt magis, Włyřci ći któрым nędzá yáka doklepuye [...] włyřtko we złe rádzi obracáyą niż w dobre/ to yeřł mniemáyąc áby o nich mówiono álbo łie z nich łmiano. *Mącz* 406d, 225a, 281b; Ty też moy miły brácie widząc piřmá moie/ Ktore puřzczám w rozłádek y ná zdánie twoie/ Prořzę ábyř ie záwždy tu w lepřze obracał *HistLan* F5v.

»we złe, na swe złe, k(u) gorszemu obracać« (3:1:2): co kolwiek kto/ by námędrzy/ ku iego pocieřze przywodźi/ to on na łwé złé/ s włyřtkich podźwięniem obracá *MurzHist* K2; In malam partem intelligere, et in peiorem partem capere, Ináczey rozumieć/ ná złe rozumieć/ á yeřzce ku gorřzemu obracác. *Mącz* 281b, 346a, 406d, 494d; *HistLan* F6.

b) O postępowaniu człowieka (2) :

Zwrot: »wszystko, żywot obracać [ku czemu]« = postępować zgodnie z czym (1:1): Piotr S. Apořtołkie Křiążę/ nieiaķi Bořki křtált álbo regułę Biřkupiego vrzędu podał/ ku ktoremu iefłiby żywot łwoy Biřkupi chćieli obracác/ bez wáptienia będą dobrymi Pářterzmi *KuczbKat* 245, 435.

c) Odnosić do kogoř lub czegoř řqd, mniemanie (4) :

obracać ku komu (1): A człowiek inřzy ma to [řłowa psalmu o odkupieniu duszy] obraczac ku řynu bożemu *WróřŻořł* C4.

obracać na co (1): Niedawáicie púm rzeczy świętyi/ ani mieccie pereł wázych przed świnié/ by ich lepák nie podeptały nogami íwými i was obrociwízy się nie podrapały. [Matth 7/6] (*marg*) drudzy to drapanié na pý obracaią iako deptanié na świnié (-) *MurzNT* 26.

Zwrot: »obracać słowa, rzecz [do kogo, do czego]« [szyk zmienny] (1:1): Zle tedy á fáłżywie obracaią thy łowá do Sákrámentu *BiałKat* 298v; *WysKaz* 41.

d) *Spowodować skierowanie skutków czyjegos działania na jakąś osobę (najczęściej sprawcę)* (4) : *GrzegRóżn Dv*; rozłádz slugi tve płácząc złośnikowi/ á połtępek iego obracaiąc ná głowę ie⁶⁰ [*dando viam eius in caput eius*] *BudBib* 2.Par 6/23; *SkarŻyw* 20; Dawid gniew Páńłki y karánie ná fię obracał/ áby poddáni iego nie ćierpieli *SkarKazSej* 667b.

2. Zmieniać kierunek ruchu lub położenie; convertere, vertere *Mącz, Cn*; *derivare, obvertere* *Calep, Cn*; *conversare* *Mącz*; *advertere, avertere, contorquere, declinare, reciprocare, recurvare, retorquere, retroagere, revolvere* *Cn* (39) : Wezmi bochen chleba ciepłego/ wymi z niego oyłrrodke: nakładź Ikier [...] y przyłóż do ognia á obraczay abys nie ípalił *FalZioł* IV 35b; *Mącz* 485d, 487b, c; *Calep* 720a.

obracać co czym [= za pomocą czego] (1): lełth riba barzo łmaczna/ y flodka. Gdy łą łwieże, tedy ie kładą w gorący vkrop/ á obraczaią warzechą w vkropie: aż z nich łkorę zeymą *FalZioł* IV 44a.

obracać czym [= co] (1): Głos páńłki Cedry łamie/ y dęby przewrąca/ A wielkimi górami ták ínádnie obráca: Iáko więc to tám/ to łám/ iednorózcowými Wefóła młodość miece ćielęty pułtými. *KochPs* 40.

W porównaniu (1): Iedzye w drogę w káždy kierz z dáleká zágłáda/ Máca worka á trzófá w zánádrá pociąga. Pomyka rohátyny a gránatá máca/ A iáko łbem ízalony po łtronách obráca. *RejWiz* 13.

Zwrot: »łbem po stronach, na stronę oczy obracać« = *rozglądać się* [szyk zmienny] (1:1): *RejWiz* 13; widzę cory Syońłkye/ [...] á ony chodzą [...] mrugáiąc á ná łtronę obracaiąc oczy łwoie/ á w pyłze podnołżąc głowy łwoie [*ambulaverunt extento collo et nutibus oculorum ibant et plaudebant Vulg Is* 3/16] *RejPos* 306.

W przen (2) :

obracać czym [= którą stroną] (1): Płázowie/ łwoich łpraw pomiernie/ Vzywáią bez łztychu/ [...] Ale kiedy potrzebá/ oftrym [tzn. *ostrzem miecza*] obracaią *RejZwierz* 67.

Zwrot: »[czym] rozmaicie obracać« (1): Fortuná [...] z pewnego kątá nie wieie/ ále fię záfwe w okołó wije y kręci/ okrętem náłzym rozmáicie obracaiąc y wichrzác. *KlonFlis* B.

Szereg: »obracać i wichrzyć« (1): *KlonFlis* B cf *Zwrot*.

Przen: *Nadawać odwrotny sens, przeciwne znaczenie, niszczyć, powodować przeciwny skutek* [w tym: *co* (10)] (14) :

Ze zdaniem dopełnieniowym (1): Iż tu opak obraczayą Wczem Ludze nadzieie mayę *RejKup* Ccv.

Zwroty: »inaczej obracać« (2): *Inverto*, Opák ynáczey obrácam. *Mącz* 488a; *StryjKron* 175.

»na lewo obracać« (1): Zydowie [...] więcej łtrzegą łwych błáżeńłkich obyczáiów [...] niż pílmá Świętego/ ktore na lewo obracaią. *BielKron* 464v.

»opak, (na) wspank, na zad obracać« = *vertere in contrarium* *Cn* [szyk zmienny] (8:4:2): *RejPs* 97v; *RejKup* m3v, Ccv; *RejWiz* 139; *Perverto*, *Przewracám*/ opak obrácam. *Mącz* 488c, 138c, 488a; *RejPos* 245; *HistLan* F6; obracam mądre ná zad/ y vmieiętność ich w głupłtwo obracam [*Convertit sapientes*

retrosum, et scientiam eorum stultam facit]. *BudBib Is* 44/25; *StryjKron* 175; *ZawJeft* 38; kácerstwo nietylko zbáwienie/ ále wízelkie dobre zdarzenie opák obraca. *PowodPr* 15.

a. *O jeździe konnej i powożeniu końmi; circumferre Vulg; circumagere PolAnt [co] (7)* : gdy koniom wędzidłá w gęby wpráwimy áby nam byli posłufzni/ thedy wísfytko cíáło ich obrácamy *Leop Iac* 3/3; Ale iż żadny inízy wozá Słonecznego nie mógł ták miłternie obráć iáko on/ przeto obywatéle niebiełcy byli ná tym/ áby záfię Apollo fwoy vrząd przyiął. *BielKron* 22v; *KwiatKsiąż* O2; Albo mu [*koniowi*] zdrowá nogę v fzyie wwięż/ á wodż go ná trzech y tám y lám obracáiąc. *SienLek* 170, 191; *BudNT Iac* 3/3; *WujNT Iac* 3/3.

b. *O płynącej wodzie [co] (4)* : Derivo – wode doczieczeniá obracam. *Calep* 310a.

W przeni (3) :

Przysłowia: *BielKron* 458v; *Studere suis compendiis*, Ná fwoy młyn wodę obráć/ to yeft łákomie zbierać. *Mącz* 388d.

Bo lie ítarác o niezgodę Obracáiąc ná wípak wodę *RejRozpr* E4.

Zwrot: »obracáć [co] na wípak« (1): *RejRozpr* E4 *cf* *Przysłowia*.

c. *bibl. O rytualnym składaniu ofiar [co przed kim] (3)* : Ręká fwą przyniefié ofiárę [...] tłuśtość y z pierfiámi/ obracáiąc w ofiárowániu ony pierfi przed Pánem [*ad elevandum ipsum elevationem coram Domino*]. *BibRadz Lev* 7/30; *BudBib Lev* 14/20.

Zwrot: »obracaniem obracać« (1): Lopátkę podnośzenia y móstek obrácánia/ ná ogniftych łoiowych ofiárách wnofić będą/ áby to obracáaniem obracáli przed Iehowá [*ad elevandum elevationem coram Domino*] *BudBib Lev* 10/15.

3. *O ruchu wirowym lub przemieszczaniu ruchem wirowym; rotare, versare, volvere Mącz, Calep, Cn; torquere Mącz, Cn; gyrare, offlectere Mącz; circumagere Modrz; circumvertere, conversare, pertractare, vibrare Calep; circumrotare, contorquere, vertere Cn (42)* : Roto, Toczę/ wále/ obrácam ná xtált kołá. *Mącz* 358d; *Verso*, I ták y owák obrácam/ wítáwicznie obrácam. *Mącz* 486a, 150d, 261b, 506c; *Pertracto* – Wrękách mampiaftuię, obraczam. *Calep* 793a, 256b/1114a, 1139a.

obracáć kogo, co (9): Orzeł pátrzył by go [*żółwia ze skorupy*] dobył: Ná wíze fkrony [!] go obracał/ Wízákoż mu nic nie wdziátał. *BierEz* M4; *RejWiz* 84; *KwiatKsiąż* Ov; *Tympanum* [...] *Zoraw*/ koło álbo kołowrot który ízlápiąc obracáją á ták ná wierfch co cieřzkiego [!] wciágáją. *Mącz* 471a; A niema być cíerpian ow obyczáy/ gdy Pánienki w tańcu przykro obracáią [*Nec ferendus est mos ille puellas in gyros circumagendi*]. *ModrzBaz* 36v; *SkarŻyw* 20. *Cf obracac co czym*, »kamien młyński obracać«.

obracáć co czym [= za pomocą czego] (2): *BielŻyw* 120; *Vectis*, kołowrotny rigiel/ którym kołowrot obracáją. *Mącz* 477a.

obracáć kim, czym [= kogo, co] (2): *ModrzBaz* 54v; Ręczynká twa nie będzie bułáwká obracáć *GórnTroas* 53.

W charakterystycznych połączeniach: obracać ustawnie (2). w tańcu; obracać mięso.

Zwroty: »kamien młyński obracać« (1): Pífze Iozephus iż thám [*w Gazie*] kámien młyński obracał [*Samson*] iáko niewolnik. *BielKron* 52.

»w koło obracać« = *torquere circum Mącz; circumvertere, rotare Calep (4)*: *Torquere circum*, Wkoło obracáć. *Mącz* 459a; *Vibro* – Podnośzę, potrzáfsam, wkoło obracam. *Calep* 1120b. 200a, 929a.

»żarna obracać« (1): PLautus poeta Comiełki Tullianow vczeń ten dla łtarofci wieku dał łie do piekarza aby żarna rękoma zawżdi [!] obraczał dla prożnowania. *BielŻyw* 120.

Szereg: »uwijać, obracać« (1): Potym graią/ táncuią/ łkaczą. Białemi głowami vwijaią/ obracaią [Saltatur, foeminae rotantur et circumaguntur] *ModrzBaz* 54v.

W przeni (2) :

Przysłowie: Abowiem ták fortuná łwe kołá obráca *RejWiz* 100v; Ci łzczęście opuściwłzy łztuką nárabiáią: [...] Nie ták iáko fortuná wiátry łwe obráca *KlonWor* 72.

Przeni (7) :

Zwroty: »obracać na myłłi« = *zastanawiać się* (1): A to comci vczynił/ ná myłłi obracay. *HistHel* C4v.

»słowami obracać« = *mówić byle co* (1): A zas tych wymyłłow małó A y łłow by niedołtałó łakych łię napłóttó rzecził Dofycz by tak wpiałku dzieczłł Ktoręmi dzis obraczajá A ćelcz moiá jnlłym dajá *RejKup* o7.

a *O osobach* (5) : Uxorius, Którym żoná obraca yáko chce. *Mącz* 512a; [*diabeł mówi o Bogu*] á on łwé pokoie Gwiazdożorné niech rządzi/ wieki niewrotnémi/ Y niech to ták obráca rádami [= *aniołami*] łwoiemi. *GosłCast* 13.

Zwroty: »obracać sobą« = *dręczyć się* (1): [*mówi Hiob*] Iełlim łie wkłádl tediym mowił/ Y kiedyż wżdy włtháne? A gdy rozmierzam wieczor/ tedi vłtawam obracaiąc łobá áż do łwitánia [*saturatus sum evagationibus usque ad crepusculum*]. *BibRadz Iob* 7/4.

»łwiádkami obracać« = *przepytywać łwiádków* (1): Versare testes. łwiádkami obracáić/ rozmáycie ych pytáić/ káráić. *Mącz* 486b.

Szereg: »toczyć a obracać« (1): Obáić łie nieboraczku obáić/ á nie dáy łie chełznáić temu łprołnemu rołtruchárzowi/ ktory tobá toczy á obráca iáko chce *RejPos* 27.

a. *O ciałach niebieskich* (3) :

obracać co (2): Ale to ták okrutne á dziwne łtworzenie [= *niebo astronomiczne*]/ Iedno tylko obráca łámo przyrodzenie. *RejWiz* 148v. Cf »obracać okręgi«.

Zwroty: »obracać niebem« (1): A iż to niebo nie ma ktoby im obracáić/ To tu záłię rozumu będyełz znowu mácał. *RejWiz* 148v.

»obracać okręgi« (1): Tenże też obraca okręgi łpráwą łwą [*Et ipsa in circuitu volvens se in consiliis eius*]/ áby czyniły co im rołkáuie po obliczu okręgu ziemie. *BudBib Iob* 37/12.

»obracać sprawá śwá« (1): *BudBib Iob* 37/12 cf »obracać okręgi«.

b. *Dręczyć, niepokoić; versare Mącz, Cn; torquere Mącz; vexare Cn* (5) :

obracać kogo (2): Iezu ktorys łie od żydow podeptać y przez miłofierdzia obraczać okrutnie dopułcił. łmi. łie nad nami. *TarDuch* C3; Animum muliebrem versare in omnes partes, Białá głowę rozmáycie obracáić. *Mącz* 486b.

Przeni (3) :

obracać kogo, co (2): Versat animum cupido regni, Obraca vmysł chćiwość pánowánia/ to yełt/ trapi/ nędzi. *Mącz* 486a; łámego łiebie trapię, łufzę, Morduię. Miłtrz rozum mię obráca *CiekPotr* 16.

obracać kim (1): Ista vox me diu torsit. Długo mie to słowo trapiło. Długom fie z niego nie mógł wypleść álbo długo mną to słowo obracało. *Mącz* 459a.

4. *Wysyłać, kierować w określone miejsce [kogo, co; zawsze z określeniem kierunku [w tym: na kogo, na co (2), do kogo (1), czemu (1), „tam” (2)]] (6)*: [*Król obiecał*] rozkazać fię dowiadować y przyględać zprawę Tureczką wyrozumiewayąc, kiedy a ktoremu miefczu mocz swoię bendą obraczać. *ConPiotr* 31v; *BielSpr* 60; Pan Bog Kościoł swoy y ízerokość iego zá morze/ y ná Indye/ y inne kráiny/ o ktorzych ludzie nie wiedzieli/ obraca y obroci/ y rozszerzy *SkarJedn* 384; *Oczko* 12; Młyná gdy nie ma swoego/ ludzi obracać do iednego fásiádá/ á sobie bez miáry vmowić. *GostGosp* 62.

W przen (1): vrzedi pozitetzne [...] tam wkim batzeli cnote/ godnofc/ zaflugi/ tam to obratzali *PaprUp* F3v.

5. *Przeznaczać, wykorzystywać, używać; convertere Modrz, JanStat; applicare Cn [w tym: co (143), kogo (14)] (158)*: Bo ácz to ielt prawdá/ iż nie ielt táki żadny gdy mu co przypádnie od fzczeńcia áby go to mierzieć miáło/ ále thego rozno iuz od inych vzywa/ bo pobożnie/ poćciwie/ á z boiáźnią Bożą/ á tám to obraca gdzie ma być fłuznie obrocono *RejZwierc* 143v.

obracać ku czemu (4): Bo on kazał obraczać wzytko ku czći swoiey A nie dał ci vrody ku niecznocie twoiey *RejJóz* E2; *WujNT* 1.Petr 4 arg. Cf *Zwroty*.

obracać na co (7): ábych to imię IEZVS [...] noził w íprawách moich wzytkich/ ná chwałę twoię obracaíąc *SkarŻyw* 4, 164; *OrzJan* 95; *WujNT* Col 3 arg; y co z dobroci y łálki ludziom onym/ [...] krolowie pozwolili: to my ná iego [*królewskiego majestatu*] zelżenie obracać mamy? *SkarKazSej* 692b. Cf »na swoj pożytek obracać«.

W charakterystycznych połączeniach: obracać na chwałę (a. ku chwale) (3), ku czci, na okrucieństwa a uciśnienie, na upadek, na zelżenie, na zgubę.

Zwroty: »ku pospolitemu dobremu obracać« (1): to wszystko, co ku pospolitemu dobremu obracać miał, ku swemu własnemu pożytkowi obraca *DiarDop* 107.

»obracać marnie, źle« = *abuti Mącz* [*szyk zmienny*] (1:1): *Mącz* 511a; DAry łálki twey/ obracaíąc márníe/ Pośmiech fię zewfżąd ná mię/ Pánie/ gárnie *GrabowSet* T2.

»na (swoj) pożytek, ku swemu pożytkowi obracać« (2:1): *DiarDop* 107; *WujNT* Rom 12 arg; Ci ktorzy Połpolitą Rzecz na swoy pożytek Obracaíą/ y ná tym trawią swoy wiek wzytek/ [...] Ci fą Mártáhuzowie ze wízech nałprośnieyfzy *KlonWor* 32.

Przen (1):

Zwrot: »na pożytek obracać« (1): Wola záfię ná swoy/ álbo czáfem ná cudzy duchowny pożytek y náukę wzytko obraca *LatHar* 662.

a. *O przedmiotach, pieniądzech, wartościach materialnych; conferre Modrz [w tym: co (66)] (67)*: *obracać ku czemu (8)*: *WujJudConf* 241; ludzie márníochlubni/ [...] ku ozdobienu łámych siebie obracaíą ie [*szaty*] [*ad decus et honestatem eas convertunt*] *ModrzBaz* 50; *SarnStat* 988. Cf »ku potrzebie obracać«, »ku pożytkowi obracać«.

obracać na co (39): A the pyenyadze wfłithkie kradzione na ygrą obraczall. *LibMal* 1547/129; bogáctwa á zacności swoie ná márníe zbythki á ná trapyenie y ociążanie sírotek á vbogich ludzi obracaíą. *LubPs* S5; *GroicPorz* bb3v; *KrowObr* 87v, Ss4v; miecze poświęcaíą w nocy po wigiliy Bożego

Národzenia/ [...] á nádáry Krolom obráćaiá *BielKron* 215v; *Mącz* 511b; *RejPos* 226; *BudNT przedm* a5; *ModrzBaz* 52v, 119v; Był łakomic wielki/ á ofiáry y nádánia/ y v grobu położone frebro kradł/ y ná fwe dworzany y przyiáćioły obracał *SkarŻyw* 528, 13, 87, 139, 412; *WujNT* 180; *SarnStat* 359, 419, 442, 493, 1024; *GrabPospR* N3v; *SkarKaz*)(2v; *KlonWor* 53, 82. Cf »na potrzebę obracać«, »na pożytek obracać«.

W połączeniu szeregowym (1): Pánowie y Szláchta [...] dárowánia náńzé/ [...] niech dźierzą: y będą mieć moc oné przedác/ zámienić/ oddalić/ dárowác/ y ku fwym pożytkóm obráćác [*Barones et Nobiles ... liberom habebunt ipsa vendendi commutandi, alienandi, donandi et in usus suos convertendi facultatem JanStat* 745]. *SarnStat* 988.

W charakterystycznych połączeniach: obracać bogactwo (2), cła, co jest дано (2), dobra (5), dochody (2), dostatek, dziesięćinę, jałmużnę, mająćność (4), mamon, myta, nadanie, nakład(y) (2), pieniądze (4), pobory (3), podatki, pożytek (a. pożytki) (2), srebro, sumę (pieniędzy) (2), złoto, zysk; obracać na czary, na dary, na igrę, na obronę (3), na próżne koszty, na swą wolą, na ubogie (3), na zbytek (2).

Zwroty: »indzie(j) niżli trzeba (a. krom wolej) obracać« (2): *LibLeg* 11/187; Ktorzi tedy takie podatki trawia/ ábo indzie niżli trzeba obráćaiá [*aut alio convertant tributa, quam necesse sit*]/ o tych mam rozumieć/ że tak czynią iákoby krew ludzką sfáli *ModrzBaz* 125v.

»na potrzeby (a. potrzebę), ku potrzebie obracać« [*szyk zmienny*] (7:1): ná trzy części dźielić będą [*księża*] dochody fwe: iedną część obracáiac ná potrzeby fwe/ drugą ná Kościół/ trzecią część ná vbogie *OrzRozm* I; Kiedyby te nakłady ná infze Rzeczypospolitey potrzeby obráćano [*hoc sumptus in alias reipublicae necessitates conferri*]/ bárzoby to dobrze było. *ModrzBaz* 94, 94, 133; ludzie po fól przyiáchawłzy/ [...] w fztuki iá iáko lód rábáiac/ ku potrzebie obráćác mogą *Oczko* 9; *PaprUp* 13; *WujNT* 114; *SarnStat* 442.

»na (swoj) pożytek (a. użytek), ku pożytku obracać« = *in (suum) usum convertere Modrz; pro suo usu usurpare JanStat* [*szyk zmienny*] (6:4): yakom ya nyerval vyszny wszadu yego [...] anym ych wnoszył wdom szwoy y nyeobraczałem ych naszwoy poszytek *ZapWar b.r. nr 2329, 1533 nr 2408, [1535] nr 2510; BibRadz* I 17a marg; *ModrzBaz* 48v; *PaprUp* 13; A wybráne pieniądze/ nie obracáiac ich ná fwoy włafny pożytek/ [...] do rąk tych wiernie y zupełnie oddam *SarnStat* 347; Y dána tymże lífem wolność Spifzánom/ [...] áby tę fól z Sączá wywoźili/ y ku pożytkóm fwym obráćáli. *SarnStat* 966, 186, 988.

»do skarbu obracać« = *confiscare JanStat, JanPrzyw* (4): *ActReg* 45; A wślyftkich o złódzieyftwo álbo łupieztwo obwinionych/ [...] dobrá do fkarbu náńzégo Królewfiégo obráćamy [*bona thesauro nostro infiscamus Regio JanStat* 620] *SarnStat* 703, 67, 886.

»tam, gdzie nie trzeba, gdzie słuszenie obracać« [*szyk zmienny*] (1:1): *RejPos* 82v; Bo wiele tu dochodów takich w Polfzće mamy/ co ie tám gdzie nie trzeba fprófnie obráćamy. *RejZwierc* 251.

»źle, marnie, na złe obracać« (4:3:1): *RejZwierz* 54; Płáććie á nárzekaycie nędzni bogacze fwiátá tego/ iżefcie márnie obracáli á nie vmielifće żyywác dobrodzyeyftwá á nádánia Páná fwoiego. *RejPos* 194; *BielSat* L3; A zátym kápłani ich przedawáią ofiáry y złe ie obracáiac [*At hostias illorum vendentes sacerdotes eis abutuntur*] *BudBib Bar* 5[6]/27; pokarm y napoy dáry Boże fą/ [...] przeto nietrzebá ich

ná złe obráć [itaque illis non abutendum]/ ále z dziękowáníem vzywáć. *ModrzBaz* 52v, 125; *BielSjem* 25; Ci zálie zle nábywfy/ gorzey obráć: Czego ná onym świecie dużá przypłacíá. *KlonWor* 82.

Szeregi: »b(ie)rać i (albo) obracać« (4): ony ze wfcitkiego tego dzieflieczynę na sye bieraly y wlfzitek pozitek stich poly na lfye obraczaly *LibLeg* 11/84; iáko fie dla tego pocechowáli/ [...] áby pożytki á ofiary z onych báłwánów bráli/ y nacż to obráć/ tho táme tenże Prorok opowieda *RejPos* 226; *SarnStat* 67, 886.

»szafować i obracać« (1): temi pieniádzmi nábytemi/ [...] ták száfowáć y one obracać będę/ żeby nie ná inśá potrzebę/ ieno ná tę z Pogány/ [...] były obráć. *SarnStat* 445.

»(nie) obracać i (ale) wydawać« (3): Potrzeby tylko fwe odpráwuic nic ná wzbogáćenie przyacíól áni ná zbytki nie obráć: ále wfytko ná niedofáteczne wydawał. *SkarŻyw* 292; *SarnStat* 417, 442.

W przeni (1) :

Zwrot: »obracać tam, gdzie słusznie przystoi« (1): Niedbáiąc nic by w inych pożytki czynili/ Lecż by co iáko táko ná nich wyłudzili [...] Bo wieręc on bárzo dba gdyby wełná byłá/ Chociaiby fie owczárnia wiecznie obáliłá. [...] A iefczżeby nie ták žal/ by tho obráć/ Táme gdzie flufznie przyfloi *RejWiz* 106v.

b. *O pracy, staraniach, zdolnościach, wartościach moralnych; dirigere Mącz, Modrz; referre Modrz; dare Vulg [co]* (47) :

obracać do czego (6): A ci tež/ [...] ktorym Pan Bog dáć á ofwiećić raczył lálką fwą rozumy y fmyfły ich/ [...] będą woleli gdzie do czego głębfzego obráć thy dáry od Páná swego. *RejPos* 156; *ModrzBaz* 9v, 69; *SkarKazSej* 694a. *Cf* »do pożytku obráć«.

obracać ku czemu (18): *RejJóz* E4v; *KromRozm II* mv; *LubPs* Z6v *marg*; *KrowObr* 139; *BibRadz I* 68c *marg*; *GórnDworz* Hh6, *RejPos* 265; *KuczKat* 425; Ma się tež do tego pilno przykládáć Senator káždy/ żeby [...] wfytkie rády fwoie ku pocżiwey przyftoynóści obráć *ModrzBaz* 27; *ArtKanc* T5v; tylko żebyście tey wolności nie obráć ku pozwalániu cíálu *WujNT Gal* 5/13 [*przekład tego samego tekstu KromRozm II*], 259. *Cf* »ku inemu obracać«, »ku pożytku obracać«, »ku złemu obracać«.

obracać na co (17): *MurzHist* R4v, S2; *GliczKsiąż* A4v; *RejWiz* 106v; *GórnDworz* Cc3, Ee4v; *RejPos* 23v, 192; *RejZwierc* 98v; kto śláchectwe^m ábo możnością wiele może/ niech zwierzchność y możność fwą obráć ná bronienie niewinnych á pokornych *ModrzBaz* 68 v; *SkarŻyw* 119; świecka mądrość/ wfytek fwoy dowcip dobr tych świeckich doftáiąc/ ná ofzukánie y ná fzkody ludzkie obraca. *SkarKazSej* 658b, 682b; *ZbylPrzyg* B. *Cf* »na swój pożytek obracać«.

obracać komu na co (1): Kłopoty gofpodárftwá y domow náłzych y dziatek/ obracay nam Pánie ná náukę zbáwienná *SkarKaz* 423b.

obracać w co komu czym (1): Ci ktorzy nam wiáre y flawę Kátolická podáli/ málo o wierze mowiac/ wiele w niey czynili/ [...] á cnem życiem wpożytek ie fobie obráć. *SkarŻyw* A2.

Ze zdaniem dopelnieniowym [zawsze: aby] (2): *GórnDworz* Ee4v; Wfytki práwá wálze y feymy wálze ná to naprzod obráć/ áby chwałá Boża Kátolická byłá obbroniona y rozmnożona. *SkarKazSej* 682b.

W charakterystycznych połączeniach: *obracać czystość, dobro, dowcip, mądrość, nauki, prawa* (3), *sakrament, zakon [= prawo]; obracać ku czci* (4), *ku chwale [czyjej]* (3), *ku pocziwej przystojności, na swą wolą*.

Zwroty: »[na kogo] fortele obracać« (1): Nieprzyjaciele moi o mnie rádę máią/ Ná mię wŹytki fortele Źwoie obracáią *KochPs* 103.

»ku inemu obracać« (1): Ito czy grzeŹzą/ ktorzy ku ynemu obraczią ten Źacrament/ niŹ ku odpulŹczeniu grzechow *SeklKat* Yv.

»na marnoŹci, na marne zbytki obracać« [*szyk zmienny*] (1:1): *RejPos* 192; Niepoćciwy á wŹzeteczny y máło ná tho baczy/ y ná márne zbythki álbo ná Źkázę drugich to [*dobrodziejstwo*] obráćć będzie. *RejZwierc* 98v.

»(sobie) ku poŹytku (a. poŹytkowi), na swoj (a. wŹasny) poŹytek, do [czyjego] poŹytku, sobie w poŹytek, wedle poŹytku obracać« [*szyk zmienny*] (4:3:2:2:1): Karze pan bog ty ktorzy prawdy Źłowa iego niewiŹnawaią/ albo ie naŹwoy pozitek obraczią *SeklKat* L3; *BibRadz* I 353v; *KwiatKsiąŹ* C2; *Utitulare officium dirigere*, PoŹługę Źwą zá poŹitkiem nieŹć/ álbo wedle poŹitku obráćć/ kto więcey da temu zábiegáć. *Mącz* 350b, 511b; *BiałKat* 173v; wczynki náŹze obrácaymy/ nie ná próŹną chłubę co ieŹt nikičemna: áni ná wŹalny poŹytek/ co naleŹy ná Źzynkarze/ ále álbo ku poŹytkowi ludzkiemu/ álbo ku chwale BoŹey [*operaque nostra referamus ... ad hominum commoditatem vel ad Dei laudem*] *ModrzBaz* 59, 70v; *SkarŹyw* A2, 141; áby poŹytkow ŹáŹiad Źwoich ták bronili/ iákby wŹytko co poczną do nich obráććli/ Źwoich zápominiác. *SkarKazSej* 669b.

»pracą, staranie, poŹługę, poŹtępki, uczynki obracać« = *opera referare* *Modrz* (4:3:1:1:1): *Mącz* 350b; IeŹt ták poprawdzie/ iz kto práwie miŹwie/ wŹytkę Źwą myŹl/ wŹytkę Źię/ y Źtáránie ná to obráca/ áby Źie tey ktorą miŹwie podobał. *GórnDworz* Cc3, Ee4v, Hh6; *ModrzBaz* 59; *Appollináris* [...] koŹćielná iednoŹć tárgał: [...] wŹytkę pracą ná to obracziác/ áby koŹćiół BoŹy pŹłował. *SkarŹyw* 119; *GórnRozm* D2; *WujNT* 259; *SkarKazSej* 694a; Ná dŹiateczki obrácaj wŹytkę pracą twoię. *ZbylPrzyg* B.

»sprawy obracać« (7): *RejŹóz* E4v; Iáko wŹythki Źwe Źpráwy obráćć mamy ku ćci imienyá PáńŹkiego. *LubPs* Z6v *marg*; *BibRadz* I 68c *marg*; *RejPos* 265; ábyŹmy widzieli cel/ do ktoregobyŹmy rády y Źpráwy náŹze wŹytkie obráćć mieli [*ut scopum videamus, quo consilia et actiones nostrae omnes sint dirigende*] *ModrzBaz* 9v, 69; Ku czci Źwey Oycze ŹáŹkawy/ rácz obráćć náŹze Źpráwy *ArtKanc* T5v.

»ku złemu obracać« (1): WŹzakoŹ mądreemu rozumowi nie zda Źie tho rzecz Źłufzna, aby dla iedney niewiaŹty abo dwu (ktore mądroŹci zle poŹywaiác ku złemu ią obraczią) IuŹ by więc wŹytkie miały Źtradać dobra od Boga człowieku danego. *GlabGad* A2v.

Szeregi: »brać a obracać« (1): ći ktorziby [!] mieli chowáć dzieći Źwe/ Źłufznie mogą ono [*wychowanie*] Źobie ná kŹtałt á przykŹad bráć á obráćć. *GliczKsiąŹ* A4v.

»szafowáć a obracać« (2): PátrzaŹyŹe záŹię nacŹ oni Źwięći ŹzáŹárze przez Duchá s. Źpráwieni ono dobro á ono zebránie KoŹćiółá Źwięthego ŹzáŹowáli á obráććli. *RejPos* 23v, 192.

Przen (1) :

Zwrot: »wszystkie sprawy obracać [do czego]« (1): *Sámá cnotá/ iáko nieiáki Duch Boży/ miárkowáábý zlé żądze/ y wśytkie spráwy obracáábý do pánowánia Itátecznego rozumu ModrzBaz 136v.*

c. O osobach; adhibere JanStat [kogo, co] (21) : Ty y inne niewolniki ták obraca Cefarz/ Itárŕze takież grube álbo máłogodne do roley obráca/ młode dawáiąc wczýc według wrody lat álbo godności *BielKron 261v.*

obracać do czego (5): BielKron 261v; Oćiec iego Augelerus/ mátká Márya/ [...] tego Piotrá ofobliwie miłuiąc/ [...] do lzkoły go ná náukę/ iná brácią do robot obracáiąc/ dáli. SkarŻyw 470; [Turcy krześcijańskie narody wojują aby króle mordowali] dźiatki lepak co śliczniefze oboiey płci/ áby do fwego Bifurmánńtwá/ y płoty beŕtialŕkiey obracáli PowodPr 9. Cf obracać od czego do czego.

obracać od czego do czego (2): SkarŻyw 558; nie máłz ktoby hánował á od zbytkow do pracey młodź obracáł. GórnRozm L3.

obracać ku czemu (2): [Mamaluchy] Stároftá kupuie/ á ku wśelkiey pośludze obráca/ zwłáŕzczá ku walce álbo ná Itraż BielKron 456. Cf Zwrot.

obracać na co (7): GliczKsiąź 14; BielKron 261v [2 r.]; [Turek] nie ma lepŕzych mężów/ ieno co s Krześcijan pobráł/ zwłáŕzczá náŕzego ięzyká Słowáki/ kthore ná Iánczary obráca á ćwiczy ná Itzelbę. BielSpr 60, 69; SkarŻyw 573. Cf Zwrot.

obracać w co (2): KochSat B; źle záśłuzeni máią być Íromotą á karánien [...] trapieni: áby śláchćicom śláchectwo odieťo/ á nieśláchćice w niewolniki obracano [ut nobiles in plebeios, plebei in servos reiiciantur] ModrzBaz 119.

cum inf (1): [Rzymianie] pośłáli tu złoczyńcow 30000 z legią wielką/ ktore obracáli/ iedny páśc dobytki/ drugie ná Itraż/ drugie ná bitwę BielSpr 69.

W charakterystycznych połączeniach: obracać do pracej, do robot, do rolej, do służby (bożej), ku pośludze, na naukę, na urząd od bałwochwalstwa, od zbytkow.

Zwrot: »na potrzeby (swe), ku potrzebam (swym) obracać« [szyk zmienny] (1:1): [Xantus mówił do żony] Iákobych záwždy ługi twe/ Obracáł ná potrzeby łwe *BierEz B3v; SarnStat 520.*

α. O częściach ciała [co] (4) :

obracać k czemu (1): Chciał tefz áby ty członki ktore niekiedy kwoli czártu y świátu obracáł Pánu Bogu poświęcił y poślubił BiałKaz M4v.

obracać na co (3): Iáko ieť Ludzkie przyrodzenie złożone od Bogá z ciáłá á z Duchá/ tákże ie też y my ná dwoie obracamy/ iedno ná Smysł/ drugie ná Pracą BielSpr b3v; KarnNap E4v; v Máttheuźá [...] y v S. Páwłá członki niepráwości łuzące/ ná cnotliwe pośtepkki y spráwy obracáć w obudwu Teťtámenćiech Boŕkich roŕkazano. LatHar 110.

d. O czasie; dare Modrz [w tym: na co (7)] [co] (8) : to ieť rzecz łuzna y rozumowi przyłtoyna/ iżbyłmy mieli pewne dni ktorebyłmy wśyťtki ná chwałę Bożą obracáli *KuczŕKat 300, 295; to ieť/ áby ten czás ktory łprołne poľpolńtwo obráca ná bieśiády y ná gry/ oni obracáli częśćią ná łpánie/ częśćią ná wynáydowánie rády o dobrem rzádzieniu Rzeczypoľpolitey. ModrzBaz 26v; PowodPr 50; Przetoż po národzeniu iego/ zá obiáwienie Pánu Bogu dźiękuiem/ y ná to święto dźiśiefze obracamy. SkarKaz 513b.*

Zwrot: »na marność, źle obracać« = *abutere Mącz (1:1): Mącz 511a*; więcej ciała y świętu/ aniżeli Pánu Bogu chcą się przypodobać ná márność/ opilstwa/ rofkofzy/ czáły fwe obracáiąc. *WerGość 203*.

6. Przemieniać, zmieniać, przekształcać, tworzyć coś z czegoś nadając inną (często przeciwstawną) wartość, sens, kształt itp.; convertere PolAnt, Modrz, JanStat; vertere Mącz; reicere Modrz; deducere, transferre Vulg; conferre, intervertere, retroagere Cn [w tym: kogo, co (142)] (147) :

obracać w co (121): abi miedzi namy przyazny they naschey którą mami miedzi sobą wnieprzyjałn nieobraczały *LibLeg 10/92, 10/92; PatKaz II 64*; trochę dobrych musięm do nieba iść/ nie [...] zmędrkami te⁸⁰ świata/ ktorých mądrość wślepotę Bóg obraca *MurzNT 28v*; Ty ząwždy w rádość obracałz kázde me trapyenye *LubPs Hv, H; OrzRozm P4v*; Rzymiánie obracáli miecze y włócznie dwoie w płużne żelázá *BielKron 131v*; Culpam in gloriam vertere, Niecnotliwy wczynek w chwałę obracać [!]. *Mącz 485d, GrzegŚm 31*; biedá wam wżetecznicy ktorzy obracacie dzień w noc/ á czynicie s fwiátłóści ciemności. *RejZwierc 63; BudBib Is 44/25; MycPrz I C3*; dárow tych Bożych/ zle ludzie wżywáią/ á męstwo y żołnierzłtwo w okrucieńłtwo/ y ściśnienie rozumnego ftworzenia/ [...] obracáią. *SkarŻyw 189, 3; CzechEp 111*; pijánice dwa kroc y trzy kroc więcej piją niżli iest potrzebá/ [...] y gębę fwoię (co y wtyd powiádać) w fprofny członek obracáią *WerGość 241; GostGosp 138; WujNT 167, Iudae 4, Yyyyy4v; KlonKr B*; [sekte aryjańska] wiaré krześciánfką [...] opákuie y w pogánłtwo obraca *PowodPr 36, 53; SkarKaz 8a, Oooov*; Wżyfcy się wolnością śláchecką bronią/ [...] y pocziwą á złotą wolność w niepoftużeńłtwo y we wżeteczność obracáią. *SkarKazSej 659a, 694b. Cf obracać w co komu; w co czym, Zwroty.*

obracać na co (9): *RejJóz G8v*; Kościoły náłze obracáią ná fprofne mieyfcá/ á ktore cudne/ tedy ie Máchometowi poświęcáią. *BielKron 261v*; trzeba wrzędniki poftánowić/ ktorziby [...] nieodieżdżáli/ áżby widzieli iuz wżytko być bezpiecžno od tych/ ktorzi wypráwę woienną ná łupiełtwo domowe obracáią [qui expeditionem bellicam ad praedam domesticam convertunt]. *ModrzBaz 117v. Cf »na dobre obracać, »na pośmiech obracać«.*

obracać w co komu [w tym: sobie (8)] (10): *OrzQuin Cv*; á rofkofz onę/ wboleść fobie obracáiąc/ gdy ná wierzchu gorzał/ ogień vgásił we wnątrz *SkarŻyw 249; LatHar 617. Cf »w śmiech sobie obracać«.*

obracać w co czym (1): tá Vicełgerentia w Mázowfzu wftáć ma/ którą my iuz mocą Séymu tego/ ná wieczné czáły wmarzamy/ ábroguiemy/ y wniwecz obracamy. *SarnStat 1147.*

Przysłowie: Nigrum in candida vertunt. Czarne w białe obracáją/ to yełt złe w dobre. *Mącz 246d.*

Zwroty: »dobre we złe obracać« (2): Tak ci téż ciełefni ludzie dzialaia/ dobre we złe obratzaia *OpecŻyw 59; WujNT 30.*

»w dobre, w lepsze, na dobre obracać« [szyk zmienny] (2:1:2): *RejJóz Q; ActReg 148*; O Boże/ ktory miłofnikom twoim wżytko w dobre obracałz/ rácz dáć fercom náłzym nieodmienną fklonność y chęć ku (Bofkiey) miłóści twey *LatHar 617. Cf »złe w dobre obracać«.*

»w lekkość a w sromotę obracać« (1): In crimen vertere quod gloriae esse debet, W lekkość á w fromotę obracać coby ku czci miáło być. *Mącz 485d.*

»w śmiech, w (a. na) pośmiech, w pośmiewisko, w dworstwo obracać« = *vertere in iocum Mącz [w tym: sobie (9)] [szyk zmienny] (11:7:1:1): BierEz C2v, N*; A radę nawyffego na pośmiech obraczáli [consilium Altissimi irritaverunt]. *WróbŻołt 106/11*; Y což kolwiek pocznę fobie miedzy niemi włfytko

łobie ná połmiech obracáią *RejPs* 164; *LibMal* 1554/193v; Swyątołci przez ktore bywamy pošwyęconi [...] zárzucáyą á w pošmyewiłko obracáyą. *KromRozm I* D4; *KromRozm II* m; *LubPs* Rv; *BielKron* 157, 202v; *Mącz* 485d; *RejAp* 192; *WierKróc* A4v; *KochPs* 19; *NiemObr* 92; *BielSjem* 9 [2 r.]; Co łwoi z zalem mowi tho łobie opci napołmiech obraca *PaprUp* H2; *GrabowSet* L2; *SkarKazSej* 695b.

»we złe obracać« (3): In contumeliam vertere quod alius bene gesserit, We złe obracać co kto w dobry łpołób czynił. *Mącz* 485d. Cf »dobre we złe obracać«.

»w żarty, w kunszt obracać« [w tym: *sobie* (1)] (3:2): Liecz ono łoby wknufth [!] a wźmyech obraczall *LibMal* 1554/ 193v; *RejZwierz* 134v; *GórnDworz* M5v; W żarty obracáią chleb/ á wino żeby zbytki łtroili. *PowodPr* 72; *KlonWor* 41.

»złe w dobre (a. na dobre) obracać« [*szyk zmienny*] (2): *Mącz* 246d; z dopułzczenia Bożego (ktory złe rzeczy ná dobre obraca) mułzą być ná świećie haeretyctwá y odszczepieńłtwá. *WujNT* 607.

a. *Przekształcać w inną jakość fizyczną* [w tym: *co w co* (19), *kogo w co* (1)] (22) : Czemu otrokowie więcey maią zębow niż białe głowy. (-) Iż otroci więcey maią ciepła przyrodzonego, ktore może takową wilgotność mocniej podnołić á w zęby obraczać. *GlabGad* C3v, E2, H3v; Studnia co w kámięń drzewo obraca/ ielt v *Lipowcá* *Oczko* 8v, 2v.

α. *bibl. O przemianach dokonywanych przez Boga lub bogów mitologicznych; deducere Vulg; convertere PolAnt* [*co w co* (11), *kogo w co* (2)] (13) : Pan [...] w głębokie iezyorá obracać raczy opoki/ Suchą łkálę łacniuchno on odmieni w wod zdroy głębokie *LubPs* Z6v, Y5v; *Leop Nah* 1/4; Thákci pogáni poczuią gniew iego/ iáko obraca wody w łłoność [*sicut convertit aquas in salsuginem*]. *BibRadz Eccli* 39/27[28]; *BudBib Ier* 2/15, *Eccli* 39/27; *Oczko* 9; *KochPs* 94, 165; chwalcie zgodnie Páná/ co gdy chce w łod obracać ognie. *GrabowSet* X2v.

αα. *O osobach* [*kogo w co*] (2) : Więć y w to niewiérz/ áby w téy kráinie Medaea iáka/ y Circe niebyłá Która by łudzi obracálá w łwinie *KochFr* 88; [*Bóg*] wierne łwe zniewoley/ z piecá rołpalonego/ y ze łwией iámy/ zdrowo wywodził: á niezboźniki morduiąc y do morzáz wrzucáiąc/ ná drugie też z niebá ogień łiárczyłty łpułzczáiąc y w łolne łłupy obracáiąc. *CzechRozm* 183v.

ββ. *O Eucharystii* [*co w co*] (1) : ábyłmy wierzyli/ że łie łftność Chlebá y Winá w prawdziwe Ciáło Páná Chriłtułowe y w iego Krew prawdziwą/ niebieskim przeżegnánim obraca. *KuczKat* 165.

b. *Zniekształcać, wypaczać* [*co*] (1) :

Szereg: »obracać i okęsać« (1): tho obyczay wźytkich kácerzow piłmo obarcáć [!] y okęłác *SarnUzn* D5v.

c. *W zwrotach oznaczających zniszczenie* (63) :

»(do końca) wniwecz obracać« = *cassare Mącz, Modrz; abolere, corrumpere, devastare, pervastare, pessundare, profligere Mącz; irritum facere, ponere in nihilum PolAnt; in nihilum convertere, irritare Modrz, JanStat; abrogare, antiquare, conturbare Calep; redigere ad nihilum a. ad vanum Cn* [w tym: *o osobach* (3)] [*szyk zmienny*] (57): *FalZioł* I 53c; *GlabGad* H3v, H8v; *RejPs* 118v; nynyeysem pyssmem onego qwythwya y zapysh kasswya a wnywecz obracza y vmarza. *ZapWar* 1548 nr 2667, 1543 nr 2667; *LubPs* F4, T6; Clá wźytki ktore łą nádáne po łmierći Krolá Włádiłławá Oycá náłszego Kálłuiem y w niwecz obracamy. *UstPraw* E; Aboleo, Głádzę/ zniłzczam/ máżę/ zágubiam/ w niwec obracam. *Mącz* 261d; Devasto et Pervasto, Wypułtołzam/ kázę/ płuyę/ w niwecz obracam/ łupię/

drę. *Mqcz* 476b, 40a, 130c, 209c, 294d [2 r.], 360d, 438a; A gdyż to czynisz/ niŹcząc MáieŹtat Królá PolŹkiégo/ depcąc y gálzác imię KrólewŹkié/ y Królestwo PolŹkié w niwecz obracáiąc. *OrzQuin* Aa3, B2; OtoŹ kto by odcináiąc tho/ áffekty niŹczył/ á do kończá wniwecz obrácał/ bárzo by Źie wtym obłádził *GórnDworz* Ff7; zli Prokuratorowie [...] wykręciá dekrétá/ Źtátut Źzpcóç/ práwo niŹczá y wniwecz obráciá *GórnDworz* Hh6, Dd7v; Czemu thu nie Źłucháłz tey wierney rády Pána Źwoiego/ á roŹprafzáłz y w niwecz obrácałz ony Źwiéte dáry á hojne vpominki iego? *RejPos* 185v; A iáko ie Pan Bog/ y lýç/ y tępiç/ y w niwecz obráczác obiecuié/ y proŹb/ y wołania iego/ nigdy wyŹłuchác niechce. *RejPos* 202v, 189v, 334v; *WujJud* 133v; *WujJudConf* 114v; *BudBib* Is 40/23, 1.*Mach* 14/44; *MycPrz* II C2; Rády wielkich Monárchów pan w niwecz obraca/ Pan ludzkie myŹli opák wywraca. *KochPs* 45, 202; náwet çłowieçnéŹstwo przedtym zbudowáne/ w niwecz záŹ obráca *CzechEp* 148, 83, 261; *Calep* 7b, 77b, 255a; *GrabowSet* D2, Ev, E4v; *WujNT* 845; *WysKaz* 2; przywileie náłzç [...] iáko bárzo Źzkodliwé y obłędliwe káŹsuiemy/ wniwecz obrácamy y odwoływamy [*privilegia nostra ... cassamus, irritamus et revocamus JanStat* 630]. *SarnStat* 61, 273, 298, 393, 542 (9); iáko goniec nie dálekiego iuŹ AntykryŹtá/ [...] wŹyŹtko przed Źobá nie tylko poŹyra/ ale teŹ nogámi depce/ kruŹzy/ y wniwecz obraca. *PowodPr* 9; *PaxLiz* D3. Cf »z trzaskiem wniwecz obracaç«.

»w popioł, w perzyny, w proch obracaç« = *cinefacere, dispulverare Calep* [szyk zmienny] (3:2:1): [ogieñ] drwa twarde á mocne obracza w węgle trwałe y długo ciepłó dawaiące/ ale Źłomę albo plewy hnet w perzyny obracza albo w popioł. *GlabGad* H3v; Zeby w popioł náłzycznych dobr iuŹ nie obracano/ iák teŹ Przodkom y innym tym çzáŹem czyniono. *MycPrz* I [D]; *KochTr* 20; *Calep* 195b, 332a.

»z trzaskiem wniwecz obracaç« (1): ZávŹdy yá pan/ [...] rátował/ á wŹyŹtkye ony burze y nawáłnoŹci dŹiwnye Źtrzáłkyem w niwecz obracał *KromRozm* III L3v.

*** *Bez wystarczajácego kontekstu* (6) : Contorqueo – Obracám, kieruię. *Calep* 253a; Pervolvo – wiwraczám, obraczam. *Calep* 794b; Voluto – VŹtawnie przewaliam, obráciám. *Calep* 1139a, 256a, 315b, 1114a.

Formacje wspólrzdenne cf WROCIÇ.

Cf **OBRACAJÁCY, OBRACANIE, OBRACANY**